

MALİ YÖNLERİYLE VOYNUK TEŞKİLATI ve VOYNUK TİMARLARI

Ahmet UZUN*

Özet

Bu çalışmada Osmanlı tarihinde voynukların yeri ve önemi ele alınmakta ve özellikle bu teşkilatın mali yönleri açıklanmaya çalışılmaktadır. Voynuk teşkilatı devletin ihtiyaç duyduğu taşıma hizmetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulan Istabl-ı Amireye bağlıydı. Voynuklar Istabl-ı Amirede beslenen çok sayıda hayvanın hizmetlerinde görev alırlardı. Temel vazifeleri ise Has Ahır hayvanlarının ihtiyacı için çayırların otunu biçmek ve çayır mevsiminde saray atlarının otlatılmasını sağlamaktı.

Anahtar kelimeler: Istabl-ı Amire, voynuklar.

Organization of Voynuk and Voynuk Timars with Financial Aspects

Abstract

In this study, the place and importance of voynuks in Ottoman history is discussed, and particularly the fiscal aspects of this organization is trying to demonstrate. The organization of voynuks was bound to imperial stables (Istabl-ı Amire), which established for the realization of transport services of the state agencies. Voynuks had serviced for many animals in imperial stables. Basic duty of them was to mow the grass of the meadows for the needs of the animals and was to graze imperail horses in meadow season.

Keywords: Imperial stables, voynuks.

GİRİŞ

Voynuk teşkilatı Osmanlı sisteminde devletin ihtiyaç duyduğu taşıma hizmetlerini yerine getirmek amacıyla kurulan Istabl-ı Amire bünyesinde faaliyet göstermekteydi. Bu kuruluş, saray birimlerinin ihtiyaç duyduğu taşıma hizmetlerini ve ayrıca askeri amaçlarla gereksinim duyulan ulaşım hizmetlerini yerine getirmekteydi. Hizmetlerin devamı açısından kurum bünyesinde at, beygir, katır ve develerden oluşan kalabalık bir hayvan nüfusu barındırılmaktaydı. İşte voynuk teşkilatı hayvanların ihtiyaç duyduğu hizmetler kapsamında askeri ya da resmi olarak belirli çayır hizmetlerini yerine getirmek amacıyla kurulmuştu. Literatürde voynuk teşkilatı hakkında iki temel çalışma bulunmaktadır. Ercan (1989) Osmanlı Devletinde Bulgarların konumu kapsamında voynuk teşkilatının detaylarını ortaya koymuşken, Şerifgil (1981) XVI. Yüzyılda voynukların durumu hakkında özet bir değerlendirme yapmaktadır. Bu çalışmada ise voynuklar hakkında genel bir bilgi

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Antalya, ahmetuzun.iktisat@hotmail.com .

verildikten sonra literatürde hemen hemen hiç değinilmeyen bir konu olarak teşkilatın mali yönleri üzerinde durulacaktır.

I.OSMANLI SİSTEMİNDE VOYNUK TEŞKİLATININ YERİ VE ÖNEMİ

Voynuk teşkilatı İstabl-ı Amirede bazı hizmetleri icra eden belirli sayıda görevliyi barındırmakta ve nispeten karmaşık bir örgütlenmeyi temsil etmekteydi. Teşkilat bünyesinde görev yapanların bir kısmı askeri bir kısmı ise sivil görevler yerine getirmekteydi. Bu görevler içinde en temel ve önemli olanlarından biri çayır hizmetleriydi. Bu çerçevede, voynuklar çayır ya da daha genel anlamda bir kısım İstabl-ı Amire hizmetlerini düzenli olarak icra ederken, sefer hizmetleri sadece harp dönemlerinde söz konusu olmaktaydı. Böylece voynuklar çayır hizmetleri kapsamında Has Ahıra ait çayırların biçilmesi ve Saraya ait atların otlatılması işlemlerini icra etmekteydi (Ercan, 1989:25).

Sefere katılan voynuklar atlara bakmanın yanında, atların ve arabaların sürülmesi, ordudaki bir kısım malzemenin korunması gibi daha ziyade geri hizmetleri icra etmekteydi. Çayır hizmetlerini yapanlar ise atların otlatılması, bakımlarının yapılması, miri çayırların biçilmesi, otlarını kurutulması ve ambarlara ya da diğer yerlere nakledilmesi gibi işlevleri yerine getirmekteydi (Ercan, 1989:27-29).

İstabl-ı Amire voynukları nöbetli ve yamak olmak üzere iki türlüydü. Şerifgil'in (1981) verdiği bilgilere göre Kanuni döneminde nöbetliler 2.163 kişiydi. Her nöbetli voynuğa 3 ya da dört yamak bağlanmaktaydı. 2.163 kişiden 1.882'sinin hizmette, 281'i ise açıktaydı. Sofya ve Niğbolu vilayetlerinden belirlenen bu voynuklar, İstabl-ı Amirede çeşitli hizmet birimlerinde görev yapıyorlardı. En fazla voynuk tahsis edilen birimler ya da kişiler arasında Enderun Hassa atları (105), Birüni Hassa atları (718), seferde top arabaları (100), Emir Gazilü yundları/kısrakları (27), Hassa Saraçhane (20), kilercibaşı (7), Hassa sakaları (8), Yeniçeri Ağası (10), defterdar (24), Büyük mirahur (2) ve Arpa Emimi (4) bulunmaktaydı.

İstabl-ı Amireye tabi olan voynuklar, bazı çayır hizmetlerini icra etme dışında çayır mevsiminde ve sefer esnasında asker ve mühimmat da verirlerdi ve bunun karşılığında olağanüstü vergilerden muaf tutulurlardı. Diğer bir ifadeyle voynuklar *mal-ı maktu ve ceyb-i hümayun* gibi adlarla anılan devlete ait aidatlarını ödemek, çayır mevsiminde ve sefer zamanlarında atların gözetilmesi ve yol ve harp esnasında ot tedariki ve nakli gibi hizmetleri yerine getirmekte ve bu hizmet karşılığında tüm olağanüstü vergilerden muaf tutulmaktaydı. Bu uygulamanın 1127/1715 tarihinde kaldırılarak voynuklara diğer reaya gibi aşar ve diğer vergilerin yüklediği görülmektedir. Fakat ortaya çıkan problemler nedeniyle iki yıl sonra tekrar eski uygulamaya geri dönmüştür. Böylece 1129/1716-17 yılından

geçerli olmak üzere yıllık 26 yük akçe mal-ı maktularını hazineye teslimden sonra İstabl-ı Amire aidatını ve çayır hizmetlerini ifa etmek ve ayrıca sefer olması halinde tırpancı piyade ve süvari tayin etmek ve gerekli hizmetlerine yerine getirmek şartıyla *tekâlif-i seferiyeden* muaf tutulmaları tekrar karara bağlanmıştır (BOA, C.SM, 1976).

Voynuklarla ilgili burada belirtilen esasların genel çerçevesi uzun yıllar aynı kalmasına rağmen, zaman içinde farklı uygulamaların ortaya çıktığı ya da bazı kuralların değişikliğe uğradığı düşünülebilir. XVI. Yüzyılda voynukların, icra ettikleri hizmetler karşılığında haraç ve ispenç gibi vergilerden muaf tutuldukları, kendi toprağında (başına) yetiştirdikleri ürünlerden öşür vermedikleri, sayısı 100'ü aşmayan koyunlardan ağnam resmi ödemedikleri, nöbetli olup hizmetini ifa edenlerin ise angarya işleri icra etmedikleri görülmektedir (Şerifgil, 1981:143-144).

İstabl-ı Amireye bağlı kuru ve çayırlarda bulunan voynukların yanı sıra diğer hizmetli ve çalışanlar da cizye ve miri mallarını ödemeleri ve sefer boyunca ve çayır mevsiminde tanımlı hizmetleri yerine getirmeleri karşılığında tüm vergilerden muaf oluyorlardı. İstabl-ı Amireye yeni bir nizam verilmeye çalışıldığı 1250/1834-5'li yıllarda bu konuda tekrar gündeme gelmiş ve *serbestiyet* konusunun olumsuz tarafları değerlendirilmiştir. Verilen bilgilere göre söz konusu görevlilere pek çok arazi *ihsan* edilmesine karşın, korularda yerleşik hayvan sayısı çoğalmamaktaydı. Oysa geçerli sisteme göre bu görevlilerin serbestiyet karşılığında, süvari askerler ve top çekmek için kullanılmak üzere her yüz voynuğun yılda beş baş genç beygir verme taahhütleri bulunmaktaydı. Ayrıca kuru hademelerinin korulardaki hayvanların sayılmasıyla beraber her koruya yüz baş kısarak ve dört baş aygır yerleştirilmesi ve üç senenin ardından kırk baş beygir vermeleri gerekmektedir. Ancak bu sistemin çalıştırılmadığı, korulardaki hayvanların telef olduğu, vergilerin ödenmesinde *hane-keş* (vergi mükellefi) reaya ile kuru ve voynuk hizmetlileri arasında problemler yaşandığı, kısaca *kuru ve voynuk reayasının İstabl-ı Amireye bir faidesi olmadığı* anlaşılmıştı. Bunun üzerine yapılan değerlendirmede uygun yol olarak serbestiyete devam edilmesi, yüz voynuktan her yıl beş baş hayvan alınması, korulara kapasitelerine uygun miktarda hayvan yerleştirilmesi ve bu hayvanların bedellerinin İstabl-ı Amireye gelir kaydedilmesi, reayası beş yılda bir sayılan ya da dönemin ifadesiyle *tahrir* edilen 12 adet kuru ile 12 adet çayırın maaşlı bir memur tayin edilerek yeniden sayılması ve defterlere geçirilmesi uygun görülmüştü (BOA, HAT 24052.A).

Voynukların her yıl padişah atlarının (esban-ı şahane) çayıra çıkarılmasıyla birlikte ihtiyaca göre getirtildiği anlaşılmaktadır. 1250/1834-5'li yıllara ait belgelere göre getirilen voynukların bir kısmı tırpancı sıfatıyla görev yapmaktaydı. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi söz konusu tarihlerde Rumeli'nin çeşitli kazalarından, çerileri vasıtasıyla toplam 500 voynuk getirilmiş olup, bunların 220'si tırpancı diğerleri ise piyade unvanıyla görev icra etmişti. İlgili kazalardan

çerileri marifetiyle getirtilen voynukların dağılımı şu şekildeydi: (BOA, MAD 8204:16).

Tablo 1: Kazalardan Getirtilen Voynukların Miktarı (1249/1833-4)

Kaza	Tırpancı	Piyade	Toplam
Filibe	40	40	80
Sofya-yı Evvel	40	40	80
İznebol	14	25	39
Sofya-yı Sani	14	29	39
İvraca	14	15	29
Lofça	14	25	39
Niğbolu	14	15	29
Selvi	14	25	39
Latanca (?)	14	15	29
Bele (?)	14	25	39
Şumnu	14	15	29
Kotbar (?)	14	15	29
TOPLAM	206	294	500

Tablodan görüldüğü gibi en yüksek miktarda voynuk gönderen çerilikler Filibe ve Sofya-yı Evvel'dir. Filibe ve Sofya bu teşkilat kapsamında ilk voynuk gruplarının tertib edildiği yerleşim yerleriydi. Diğer kazalardan birbirine yakın miktarlarda voynuk getirildiği görülmektedir. Voynuk gönderen yerlere bakıldığında teşkilatın insan kaynağının esas itibarıyla bugünkü Bulgaristan'da bulunan yerleşim yerlerine dayandığı ortaya çıkmaktadır.

Tanzimat'tan sonra Padişah atlarının (esban-ı şahane) çayır hizmetlerinde kullanılmak üzere voynuk getirilen önemli bir bölge Vidin eyaleti kazalarıydı. 1845'li yıllarda çayır hizmetleri yanında ahırda bulunan atlar için koru otlarını biçecek genç ve seyislik yapmış kişilerin bir ya da iki aylıkları peşin ödenerek ve yanlarına birer sürücü verilerek ruz-ı Hızırdan bir hafta önce İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1259/1843-4 yılında Vidin eyaleti kazalarından gönderilen voynukların miktarı ve bunlara ait maaşlar yer almaktadır. 1258/1842-43 yılında, gelen voynukların maaşları ilgili eyaletin emvalinden mahsup edilmiştir (BOA, MAD 9194:61).

Tablo 2: Vidin Eyaleti Kazalarından Getirilen Voynuklar ve Bunlara Yapılan Ödemeler (Guruş)

Kaza ismi	Voynuk sayısı (kişi)	İki aylık maaş toplamı	Kişi başı ödenen	Sürücü memura ödenen	Toplam ödeme
Lofça	37	4.440	60	400	4.840
Siroz	34	4.080	60	300	4.380
Niğbolu	23	2.760	60	160	2.920
Plevne	20	3.200	80	250	3.450
Rahova	34	4.760	70	300	5.060
Toplam					20.650

II. VOYNUK TIMARLARI

Osmanlı mali sistemi içerisinde gelirleri İstabl-ı Amireye tahsis edilmiş olan bir takım voynuk timarları oluşturulmuştu. XIX. Yüzyıla ait belgelerden anlaşıldığı üzere voynuk timarları genellikle miri hayvanların yetiştirilmesi amacıyla tahsis edilmiş olan korularla birlikte ve benzer uygulamalarla iltizama verilmekteydi. Uygulamaya göre her yıl Mart başlangıcında voynuk timarları eski bedelleri dikkate alınarak sarraf kefaletiyle iltizam edilirdi. Bu timarlardan Darphane-ı Amirece zapt edilmiş olanların *faiz-i kadimleri* bu hazineye, sahiplerinin elinde olanların ise *faiz-i kadimleri* aylık olarak ve kaydihayat şartıyla kendilerine, fazlası ise İstabl-ı Amire masrafı için Mansure Hazinesine kaydedilmekteydi (BOA, MAD, 8205:38-39). Mültezimler arasında ilgili yerlerin muhassıl, müşir ve voyvodası gibi görevliler yer almaktaydı. İltizamların zaman zaman çeşitli gerekçelerle farklı kişilere verilmesi söz konusu olabilmekteydi. Örneğin 1251/1835-36 yılında Mihaliççık kazası voyvodasına ihale edilen Akköprü korusu bir başkasına verilirken, 1252/1835-36 yılında Filibe Nazını görevini yapanlara verilen Filibe korusu ve Filibe voynuk timarı Çirmen Muhassılı Mustafa Nuri Paşaya ihale edilmişti (BOA, MAD, 8205:40, 53).

Aşağıdaki tabloda 1835-40 arasında çeşitli voynuk timarlarının iltizam bedelleri yer almaktadır (BOA, MAD 8205). Daha çok bugünkü Bulgaristan sınırların içerisinde yer alan yerleşim yerlerindeki timarların yıllık iltizam bedelleri 1835'li yıllarda nispeten önemli miktarlara ulaşmıştı. Sofya, Lofça, Niğbolu, Latanca voynuk timarları toplam içinde en büyük paylara sahip olan timarlardı.

Voynuk tımarlarının iltizam bedellerine Tablo 2'den de görülebileceği gibi takip eden yıllarda *baha-i nan ve hizmet-i mübaşiriye* adıyla bir bedel ilave edilmiştir. Örneğin 1256/1840-1 yılı Niğbolu voynuk tımarının ihale bedelinin 52.000 guruş, *baha-i nan ve hizmet-i mübaşiriye*nin ise 2.285 guruş olduğu ve böylelikle toplam iltizam bedelinin 54.285 guruşa ulaştığı görülmektedir (MAD, 8205:159).

Tablo 3: Rumeli'deki Voynuk Tımarlarının Çeşitli Yıllardaki İltizam Bedelleri (Guruş)

Voynuk Tımarı	1251/1835-6	1252/1836-7	1253/1837-8	1256/1841-2
Sofya-yı Evvel	150.000	150.000	150.000	154.700
Sofya-yı Sani ve Şehriköy	42.202	42.202	42.202	44.887
Bele (?)	45.000	45.000	45.000	47.685
Şumnu	11.000	11.000	11.000	13.285
Latanca (?)		70.000	70.000	72.285
Selvi	61.000	61.000	61.000	63.685
Kotbar (?)	25.000	25.000	25.000	27.285
Lofça	75.000	75.000	75.000	-
Filibe	-	42.000	42.000	46.300
Niğbolu	52.000	52.000	52.000	54.285
İnöz/Enez	-	-	34.393,5	-
İvraca	10.500	10.500	10.500	12.785
İznebol	34.393,5	34.393,5	34.393,5	37.078,5

XIX. yüzyıla ait belgelere göre voynuk tımarları genellikle *koru-yı hümayun* denilen arazilerle birlikte ihale edilmekteydi. 1249/1833-34 yılında getirilen düzenlemeyle korularla birlikte voynuk tımarlarının idaresi de Mukataa Hazinesine devredilmiştir. Korular için geçerli olan sistem aynen voynuk tımarları için de uygulanacaktı. Kısaca ifade etmek gerekirse, Darphane-ı Amire tarafından zaptedilen ya da sahiplerine ait olan *koru* ve tımarların bedelleri belirlenecek, Darphanece zaptedilmiş *faiz-i kadimleri* (eski bedelleri) yine buraya ödenecek, sahiplerinde olanların eski bedelleri ise aylık olarak ve kaydıhayat şartıyla kendilerine ödenecek ve tahammüllerine göre fazlalık ortaya çıkarsa bu da

hazineye gelir kaydedilecekti. 1250/1834-5 yılında yapılacak olan ihale ve iltizamların öncesinde söz konusu kuru ve tımarların 28 adet olduğu ve bunların yıllık bedellerinin 760.898,5 guruşa ulaştığı hesaplanmıştır. Bu kuru ve tımarlardan bazılarının bedellerine tahammül edebilecekleri gerekçesiyle 1250/1834-5 yılından geçerli olmak üzere 147.347 guruş zam yapılmış ve böylece toplam yıllık bedel 908.245,5 guruşa ulaşmıştır. Bu meblağın 199.323,5 guruşu faiz-i kadim olarak Darphane-i Amireye, 482.365 guruşu yine faiz-i kadim olarak kaydıhayat şartıyla sahiplerine ait iken, 70.210 guruşu kuru ve tımarların emval-i mukteziyesi olarak, 147.347 guruşu ise fazla namıyla ilgili yerlerin gelirlerine tahsis ile Mansure hazinesine ait olacaktı (MAD, 8204:53)

Voynuk tımarlarından alınan aidatlar hususunda anlaşmazlıklar çıkabiliyordu. Örnek olarak Sofya-yı Evvel voynuk tımarıyla ilgili yapılan şikâyet verilebilir. Bu tımarın yıllık iltizam bedeli 1250/1834-5 senesinde zam miktarıyla birlikte 150.000 guruş olarak belirlenmişken, Rumeli Valisi adına, *semere* diye alınan 25.000 guruşun bu bedelden düşülmemesinin söz konusu voynuğun reayasına zulüm olacağı belirtilmişti. Yapılan incelemede ilgili voynuk halkının böyle bir yükümlülük taşıdığına dair herhangi bir işarete rastlanmadığı belirlenmiş ve Rumeli valisine böyle bir bedelin tahsil edilmemesi için emir yazılması kararlaştırılmıştı (MAD, 8204). Ancak 1252/1836-7 tarihli bir belgede ise Sofya-yı Sâni voynuk tımarından *semere* alındığı, dolayısıyla 1251/1835-6 Mart'ından geçerli olmak üzere 25.000 guruşluk semerenin iki voynuk tımarından eşit miktarlar halinde tahsil edilmesi yönünde Rumeli valisine emir yazıldığı bilgisi yer almaktadır (MAD, 8205: 53).

Voynuk tımarlarının mültezimleri normal koşullarda hayatta kaldıkları sürece görevlerini icra etmekteydiler. Ancak farklı gerekçelerle iltizam görevini üstlenen kişilerin hayatta iken de değiştirilebilmesi söz konusuydu. Özellikle tımar halkına zulüm ve baskı şikayetleri haklı bulunduğu, ilgili mültezimlere iltizam tekrar verilmiyordu. Bu da iltizamın otomatik olarak değişmesi anlamına geliyordu. Ölüm halinde ilgili kişiye ödenen bedel kesiliyordu. Örneğin 1252/1836-7 yılında Sofya-yı Evvel voynuk tımarının yarı hissesine sahip olan Mustafa Beyin ölümü üzerine, bu tımarın eski hâsılatı olarak kendisine kaydıhayat şartıyla bağlanmış olan 23.813 guruşun Başmuhasebe kayıtlarından silindiği görülmektedir (MAD, 8205:65).

Kuru ve voynuk tımarlarından hazinece zapt edildiği halde sahipleri uhdesinde olanların iltizam bedelleri aylık suretine konularak kaydıhayat şartıyla mutasarrıflarına tahsis kılınmaktaydı. Ancak 1249/1833-4 yılından geçerli olan sistem gereği kuru ya da voynuk tımarlarında mahlûliyet (boş ya da mirasçısız kalma) durumu ortaya çıkarsa, bu takdirde ilgili voynuk tımarı ya da kuru kimseye tevcih edilmemekte ve hazineye gelir kaydedilmekteydi. Bu kurala rağmen, kuru ya da tımarlardan boş kalanlara çeşitli şekillerde talipliler çıkabilmekteydi. Örneğin 1252/1836-7 yılında İznebol voynuk tımarının yarı hissesinin mutasarrıfı olan

Mustafa Bey vefat edince, oğlu Mehmet Bey bu hisseye mahsus *faiz-i kadimin* kendisine *ihsan* edilmesini talep etmişti. Talep üzerine yapılan incelemede, ilgili hisse bedelinin 14.606,5 guruş olduğu ve bunun aylık olarak ilgiliye ödenmesi için Mansure hazinesine suret yazıldığı belirlenmiş ve geçerli uygulama çerçevesinde ilgilinin Başmuhasebedeki ödeme kaydının silinmesi kararlaştırılmış; Mehmet Beyin talebi ise *nizama aykırı* görülmüştür (BOA, MAD, 8205:48). Benzer bir kayda göre, Niğbolu sancağında bulunan Bele (?) voynuk tımarının dörtte bir hissesine sahip olan İskender Ağanın vefatı ile ilgili hisse boş/mirasçısız hale gelmiş ve bunun üzerine, söz konusu hissenin Tırnovi kazası hanedanından Derviş Beye *münasip* bir bedelle tevcihi talep edilmiştir. Öte yandan bu hisseye ait faiz-i kadimin kendisine bağlanmasını ilgilinin kardeşi ayrıca istemiştir. Yapılan incelemede ilgili voynuk tımarının 1249/1833-4 yılından itibaren Mansure Hazinesince zaptedildiği, dörtte bir hissenin yıllık miktarının 9 bin guruş olduğu, ve böylece ilgili kişiye aylık yaklaşık 792 guruşun kaydihayat şartıyla bağlandığı belirlenmiştir. Daha sonra, mirasçısız kalan kuru ve voynuk tımarlarının Mansure Hazinesine gelir kaydedilmesi kuralı gereğince, talep uygun görülmemekle, vefat eden kişiye ödenmekte olan meblağın kaydının silinmesi kararlaştırılmıştır (BOA, MAD, 8205:172).

Kısaca özetlemek gerekirse 1249/1833-4 yılında İstabl-ı Amireye topyekûn yeni bir nizam verilirken, voynuk tımarlarının statüsünde de değişiklikler yapılmış, hem miri korular hem de voynuk tımarları Darphane-ı Amire tarafından zaptedilmişti. Kuru ve tımarların iltizam bedellerinde 1250/1834-5 yılında yapılan zamlarla birlikte hatırı sayılır bir artış meydana gelmişti. Bu sayede kuru ve tımar gelirlerinin İstabl-ı Amire için daha önemli hale geldiği görülmektedir.

Voynuk tımarlarından sağlanan gelirlerin bir kısmı İstabl-ı Amire masraflarına tahsis edilmişti. 1249/1833-4 yılı Mart ayı itibarıyla Mansure hazinesince iltizama verilen voynuk tımarlarının gelirleri şu şekilde dağıtılmıştı (BOA, MAD 8205, s.17-19, 1250/1834-5).

Tablo 4: Voynuk Tımarlarının İltizam Bedelleri ve Dağılımları

Voynuk tımarı ismi	İltizam bedeli (guruş)	Açıklama
Sofya-yı Sani ve Şehriköy	42.202	2.522 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için. 39.680 guruş: faiz-i Darphane-ı Amire.
İvraca	10.500	1.564 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için. 8.936 guruş: faiz-i mutasarrıf (iki kişiye eşit olarak).
Sofya-yı Evvel	150.000	102.374 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için (5.374 kadimi; 97.000 zammı). 47.627 guruş: faiz-i mutasarrıf (iki kişiye, eşit olarak).
İznebol	34.393,5	2.787 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için. 31.606,5 guruş: faiz-i mutasarrıf (iki kişiye, farklı miktarlarda).
Filiba	42.000	10.740 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için. 31.260 guruş: faiz-i Mehmet Ağa.
Lofça	75.000	4.828 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için. 70.172 guruş: faiz-i Darphane-ı Amire.
Selvi	61.000	6.159 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için (3.159 kadimi; 3.000 zammı). 54.841 guruş: faiz-i mutasarrıf (%50 bir kişiye, %50 iki kişiye eşit).
Niğbolu	52.000	5.199 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için (2.199 kadimi; 3.000 guruş zammı). 46.801 guruş: faiz-i Yakup Bey, tımar mutasarrıfı.
Latanca (?)	70.000	8.195 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için (2.295 kadimi, 5.900 zammı). 61.805 guruş: faiz-i mutasarrıf (üç kişiye, eşit miktarlarda).
Kotbar (?)	25.000	11.882 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için (1.882 kadimi; 10.000 zammı) 13.110 guruş: faiz-i mutasarrıf (iki kişiye, eşit miktarlarda)
Şumnu	11.000	3.406 guruş: tımar malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için (2.406 kadimi; 1.000 zammı) 7.594 guruş: faiz-i elhaç Mustafa Ağa, tımar mutasarrıfı
Bele (?)	45.000	7.000 guruş: koru malı, İstabl-ı Amire hademeleri maaşları için (3.753 kadimi; 3.247 zammı) 38.000 guruş: faiz-i mutasarrıf (dört kişiye, eşit miktarlarda)

Tabloda görüldüğü gibi voynuk iltizam bedellerinin bir kısmı tımar malı olarak İstabl-ı Amire hademeleri masraflarına tahsis edilmiştir. Kalan bedel ise

tımarın statüsüne göre mutasarrıflarına ya da Darphaneye ait olmaktadır. Bu miktar 12 ay boyunca eşit taksitlere bölünüp ödenmekteydi. Bazen tımarın faizinden farklı kişilere/yerlere *tahsis* yapılması söz konusu olabiliyordu. Örneğin Filibe voynuk tımarının 1250/1834-5 yılı iltizam bedelinin mutasarrıfına ait faizinden 1.500 guruş mirahura, 300 guruş voynuk kâtibine ve 200 guruş da saraçlar kâtibine aitti. Tımarların iltizam bedellerine uygun bulunduğu artış yapılmaktaydı. Örneğin Sofya-yı evvel voynuk tımarının iltizam bedeli 53.000 guruştan 150.000 guruşa çıkarılırken, bunun Sofya müteselliminin, *tahkik* sonucu ilgili tımarın bu miktarı *mütehammil* olduğu görüşü üzerine gerçekleştirildiği görülmektedir.

Voynuk tımarlarının mültezimleri arasında çeşitli kesimlerden insanlar bulunmaktaydı. Aşağıdaki tabloda voynuk tımarlarının iki farklı yılda kimlere iltizam edildiği gösterilmektedir (BOA, MAD, 8205:58-59). Tablodan anlaşılacağı üzere, iltizam görevi icra edenler arasında tımarların mutasarrıfları, valiler, mültezimler, voyvodalar, nazırlar, muhafızlar ve müşirler yer alabilmekteydi. Tabloda esas alınan iki farklı yılda tımarların iltizamını gerçekleştirenler arasında önemli bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Buradan hareketle voynuk tımarlarının iltizamında, herhangi bir idari-mali değişiklik olmadığı ya da reyanın baskı ve zulüm gibi şikâyetleri olmadığı veya ölüm, yaşlılık vb. başka bir zorunluluk ortaya çıkmadığı sürece, devamlılığın esas alındığını söylemek mümkündür.

Tablo 5: Voynuk Tımarlarının Mültezimleri (1252/1836-37 ve 1256/1840-41)

Voynuk Tımarı	İltizam edilen kişi (1252/1836-37)	İltizam edilen kişi (1256/1840-41)
Sofya-yı Evvel	Bu tımarın yarı hissesine sahip Mustafa Bey.	Bu tımarın yarı hissesine sahip Mustafa Bey.
Sofya-yı Sani ve Şehriköy	Rumeli Valisi Ahmed Zekeriya Paşa.	Zihna (?) müdürü.
Bele (?)	Bu tımarın mutasarrıfları olan Arif, Numan, İskender, ve Hüseyin Ağa.	Bu tımarın mutasarrıfları olan Arif, Numan, İskender, ve Hüseyin Ağa.
Şumnu	Mülteziminden Ahmed Ağa.	Mülteziminden Ahmed Ağa.
Letanca (?)	Bu tımarın mutasarrıfları olan Derviş Mehmed ve İbrahim Hurşid ve Hafız Halil beyler.	Bu tımarın mutasarrıfları olan Derviş Mehmed ve İbrahim Hurşid ve Hafız Halil beyler.
Selvi	Bu tımarın yarı hissesine sahip Ali Ağa.	Bu tımarın yarı hissesine sahip Ali Ağa.
Kotbar (?)	Bu tımarın yarı hissesine sahip Mehmed Ağa.	Bu tımarın yarı hissesine sahip Mehmed Ağa.
Lofça	Lofça voyvodası genç Mehmed Ağa.	-
Filiba	-	Filiba Nazırı asakir-i mansure feriklilerinden Hayreddin Paşa.
Niğbolu	Mülteziminden Mehmed Efendi.	Mültezimden Mehmed Efendi.
İvraca	Vidin muhafızı Hüseyin Paşa.	Vidin Muhafızı.
İznebol	Samako Nazırı Hüsrev Paşa.	Niş eyaleti Müşiri ve Belgrad muhafızı olan Hüsrev Paşa.

Yukarıda koru ve voynuk tımarlarına dair verilen bilgiler genel olarak 1250/1834-5'li yıllarda geçerli olan durumu özetlemektedir. Oysa kurumun yüzyılları kapsayan tarihi dikkate alınır, voynuk tımarlarıyla ilgili farklı uygulama ve düzenlemelerin geçerli olduğu izlenimi ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1830'lu yıllardan önce voynuk tımarlardan herhangi birinin mahlûl (boş) kalması

halinde, hazinece zaptedilmek yerine kuru ya da tımarın uygun görülen başka kişilere verilmesi yoluna gidilmekteydi. Öte yandan voynuk tımarlarına çeşitli unvanlarla yapılan atamalarda yerleşik uygulamaların ortaya çıktığı da fark edilmektedir. Örnek vermek gerekirse XIX. Yüzyıl başlarında Filibe, Siroz, Selanik, İnönü, Gümülcüne, Kırkkilise ve Dimetoka kuru ağalıkları, voynuk beylikleri ve Sofya ve Şumnu çeribaşılıklarının Enderun-ı humayun ağalarına ihsan edildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu durum, kuru, voynuk tımarı ya da çeribaşılıkların hepsini kapsamıyordu. Nitekim 1168/1754-5 yılında İstabl-ı Amireye tabi çeribaşılıklardan Niğbolu sancağında Plevne kazasında tımar ve voynuk seraskerliğine getirilen İbrahim'e yıllık belirlenen mal-ı mirinin ödenmesi koşuluyla mirahur-ı evvel tarafından berat verildiği, ilginin çocuksuz olması üzerine yerine talip olan kişinin bu göreve uygunluğunun araştırıldığı görülmektedir. Gerçekten de ilgili kişinin 15.270 akçeyle aldığı görev kapsamında devlete kalan borcunu ödemek koşuluyla İstabl-ı Amire kayıkçıyan ocağının hamlacısı -padişahlara ait kayıklarda kürekçilik yapan kimselere denilmektedir- Abdülkadir, mahlûl çeribaşılığa talip olmuş ve bu çeribaşılığın Enderun-ı humayuna tahsis edilen çeribaşılıklardan olmadığı, aksine mirahur-ı evvelin arzıyla İstabl-ı Amire emektarlarına tevcih edildiği anlaşılmıştır. İncelemelerin neticesinde çeribaşılığın *mucibince tevcihi* yönünde emir çıkarılmıştır (TSA, E., 1955/1).

Demek oluyor ki voynuk tımarlarının işletilmesinde kendilerine belirli esaslarla berat verilen kişilerin çocuksuz ölmeleri halinde, buralar başkalarına tevcih edilmekteydi. Ancak Osmanlıda merkezileşme eğilimlerinin güçlenmesi çerçevesinde kuru ve voynuk tımarlarında da ilerleyen tarihlerde merkezce zapt temayülünün baskın hale geldiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı idari sisteminde devlet adına bir takım ihtiyaç malzemelerinin temini ya da belirli hizmetlerin yerine getirilme mali uygulamalarla iç içe geçmişti. Özellikle Tanzimat'a kadar olan dönemde devlet adına mal ya da hizmet temini için olağanüstü vergilerden muafiyet yaygın kullanılan bir yöntemdi. Böylece devlet belirli malları ve hizmetleri hazineye en az yük getirecek şekilde vergisel bir temele bağlayarak karşılama yoluna gitmekteydi. Mal ve hizmet temini bazen olağan vergilerle de karşılanabilmekteydi.

Voynuk teşkilatı bu temel mantığın neticesinde ortaya çıkmış bir yapılanmaydı. Bu uygulamayla devlet Bulgaristan coğrafyasında belirli yerleşim yerlerindeki bir kısım reaya grubundan çayır hizmetleri ve atların bakımı için yararlanmakta ve karşılığında olağanüstü vergilerden muafiyet getirmekteydi. Voynuk reayasına ayrıca belirli dönemlerde hayvan yetiştirme sorumluluğu da verilmişti. Öte yandan bu grupların mali hakları ve sorumlulukları zamanla

değişebiliyordu. Bazen muafiyet olağanüstü vergilerle sınırlı kalabilirken, bazen devlet sadece maktu olarak belirlenen bir aidatın tahsiliyle yetinebiliyordu.

Osmanlılar genellikle voynuk tertib ettikleri bölgelerde voynuk tımarları da oluşturmuşlardı. Bunların gelirleri Tanzimat'a yakın yıllarda nispeten önemli miktarlara ulaşmıştı. Bu tımarlar genellikle miri korularla birlikte iltizam edilirdi. Elde edilen gelirlerin bir bölümü teşkilatın bağlı olduğu İstabl-ı Amirenin giderlerine tahsis edilmişti.

KAYNAKÇA

ERCAN, Yavuz (1989), Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar, TTK Basımevi, Ankara.

ŞERİFGİL, Enver M. (1981), "İstabl-ı Amire Voynukları", Türk Dünyası Araştırmaları, Vol:14, s.137-147.

Arşiv Belgeleri:

Topkapı Sarayı Arşivi (TSA): E. 1955/1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 8204 8205 9194.

Cevdet-i Saray (C.SM): 1976.

Hatt-ı Hümayun (HAT): 24052.A.